

УДК 378.145

Г.В.СТАДНИК, канд. екон. наук, В.І.ТОРКАТЮК, д-р техн. наук,

А.І.КУЗНЄЦОВ, канд. техн. наук, Т.І.СВІТЛИЧНА

Харківська національна академія міського господарства

А.Л.ШУТЕНКО

Харківська обласна рада

І.В.КАЛМИКОВА

Загальноосвітній ліцей при Харківській національній академії міського господарства

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПОЧАТКОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ (ЛІЦЕЯХ) УКРАЇНИ

Розглядаються мета, завдання і доцільність викладання основ економічних знань в загальноосвітніх навчальних закладах (ліцєях) України.

На початку третього тисячоліття у вищій школі багатьох країн світу відбуваються інтенсивні зміни. Розвиток освіти в них є невід'ємною частиною завдань соціально-політичного, науково-технічного і культурного будівництва.

Хоча Україна сьогодні знаходиться на складному етапі свого відродження, її загальноосвітня школа переживає процес всебічного удосконалення, де вся робота направлена на підвищення якості підготовки випускників, на підтримку вирішення конкретних соціально-економічних проблем шляхом інтеграції навчання, продуктивної праці і дослідницької роботи.

З цією метою розробляються нові навчальні плани і програми, які повинні відобразити всю схему заходів, що здійснюються сьогодні у загальноосвітніх закладах України.

Одне з основних завдань загальної освіти України – підготовка молоді для вступу в вищі навчальні заклади України, можливості виконання різнобічних функцій у процесі фахової діяльності. Це означає розширення можливостей вступу у вищі навчальні заклади України, працевлаштування в умовах значних змін у зв'язку з переходом до ринкових взаємовідносин в Україні, а також готовність майбутніх фахівців освоювати досягнення науково-технічного прогресу. Концепція широкого профілю підготовки молоді України знаходить втілення у змісті й структурі навчальних планів загальноосвітніх закладів.

Важливим елементом підготовки фахівців є принцип поєднання навчання з працею, який ми не ототожнюємо з принципом зв'язку між теорією і практикою, оскільки останній вид зв'язку повинен мати обов'язковий характер у всіх формах організації навчального процесу. Завдяки співпраці загальноосвітніх закладів з колективами державних і

приватних підприємств учні ліцею формуються на основі активної участі у вирішенні конкретних завдань виробництва і сфери комунального обслуговування.

Періодично Міністерством освіти і науки України аналізуються професійні проблеми з кожної спеціальності як у рамках навчально-виховного процесу, так і шляхом звернення до досвіду висококваліфікованих фахівців. Виявлення і узагальнення цих проблем дозволяє формувати модель майбутнього студента, а згодом і спеціаліста [2, 3].

При виборі комплексу проблем, вирішення яких гарантує реалізацію моделі учня ліцею, необхідно враховувати теоретичні напрямки, наукові методи, професійні прийоми і механізм даної спеціальності і на цій основі обирати форми й методи навчання. Якщо ми хочемо формувати фахівців з конкретними характеристиками, то повинні все більше зміцнювати зв'язок між навчанням, трудовою практикою і науково-дослідною роботою, що приведе до справжньої інтеграції освіти з виробництвом і сферою обслуговування. Сьогодні, коли все більше зростає роль науки як безпосередньої виробничої сили суспільства, коли науково-технічний рівень виробництва і обслуговування стрімко підвищується, досягнення цієї важливої мети стає для українського суспільства історичною необхідністю.

Одним з шляхів досягнення вказаної інтеграції є створення стабільної мережі, головним чином навчальних центрів (економічного прогнозування, обробки статистичних даних з економічних проблем, проектного аналізу та ін.), що в масштабі України повинні відповідати формуванню майбутніх фахівців, які володіють широкою і міцною підготовкою, здатних виконувати все більш складні завдання, починаючи з оволодіння елементарними навичками майбутньої професії в стінах ліцею і закінчуючи вирішенням безпосередніх професійних проблем на виробництві.

Сьогодні настає епоха тотальної економічної освіти, коли думка економіста покликана довести доцільність всього того, що створюється людиною. Однак тут виникає проблема: як досягнути цього? Головне полягає не в тому, щоб нав'язувати людям економічне обґрунтування – це утопія, а в тому, щоб злити воедино зусилля інвесторів, технологів і економістів і інших фахівців народногосподарського комплексу.

Використання ефективного економічного обґрунтування може принести великий прибуток. Згідно з американськими даними, один долар, вкладений в економічне обґрунтування проектних рішень, обертається в 1,5 тис. дол.

Для підняття іміджу вітчизняного українського виробника, під-

вищення конкурентоздатності наших товарів і, як результат, піднесення рівня виробництва, стабілізації та поліпшення фінансово-кредитної системи України, збільшення експорту та скорочення імпорту, зміцнення національної валюти на міжнародних валютних ринках і всередині України треба розробити державну програму розвитку системи економічного моніторингу української продукції, а також систему підготовки фахівців. Зокрема, ця програма повинна стимулювати малі й середні підприємства підвищувати конкурентоздатність своєї продукції за рахунок використання фахівців-економістів, до послуг яких вони мало звертаються чи то через свою несвідомість, чи то через те, що діяльна робота висококваліфікованих економістів потребує великих коштів.

Але, на жаль, в Україні на сьогодні економісти ще не знайшли свого чинного становища в державному і приватному секторах. Вважаємо, що таке положення в нашій економіці не відповідає тим завданням, які ставить перед нами Уряд, держава і галузеві міністерства. У період відродження української державності, коли громадянина України ми ставимо в центр уваги, потрібно реально усвідомлювати: без участі економістів українська промисловість, як і раніше, буде випускати погані вироби, які не подобаються українським споживачам і викликають здивування і схибну посмішку на західному ринку, що міцно розмістився на дорозі, по якій ми хочемо йти в європейські господарські структури.

У сучасному українському суспільстві економіст повинен займати місце визначальної фігури в розробці економічної політики, здатної забезпечити елементарний життєвий комфорт населенню України [5, 7].

На жаль, поки що ніякої економічної політики в сфері побутових товарів у нас немає. Міністерства, розділені за вузьким галузевим принципом, не можуть її проводити, а на сьогоднішній день самі підприємства вирішують, що їм виробляти, тому ні про яку єдину технічну політику в Україні, що забезпечувала б потреби споживачів, говорити не доводиться. В Україні, де ринкова економіка тільки формується, економічна освіта на кожному ієрархічному рівні підготовки має свою специфіку. На відміну від більшості країн із сталою ринковою економікою (США, Великобританія, Німеччина, Франція, Канада та ін.), Україні бракує традицій, моральних чинників поведінки в умовах ринку. Є чимало свідчень, що економічна невідповідність до діяльності в нових і незвичних умовах стає гальмом ділової активності та підприємницької діяльності. Надія на державний патерналізм і прагнення до опіки з боку Уряду – ось значний стереотип поведінки біль-

шості верств нашого населення. Не треба випускати з поля зору і той факт, що економічна освіта в Україні повинна мати національний характер. Це пов'язано з тим, що особливістю нашої освіти є її високий духовний потенціал, вивірені часом економічні традиції. Поряд з навчанням вона завжди виконувала виховні функції, що зумовлено менталітетом українського народу. Економічна діяльність є одночасно і метою, і фактором освіти і виховання. Економічна освіта і виховання мають бути спрямовані на підготовку людини до економічної дії, формування заповзятливого, дбайливого господаря, котрий мислить категоріями економічної науки, що відображають нові процеси та явища в економіці, відчуває потребу застосовувати нові знання на практиці. Водночас економічна діяльність – провідний чинник економічного виховання людини. Мета економічної освіти і виховання молоді може бути досягнута через вирішення цілої низки завдань. Головними з них є формування сучасного економічного мислення, готовності особистості до економічної діяльності, для випускників загальноосвітньої та професійної школи – до активної участі в економічному житті держави [8].

На наш погляд, цю інтегруючу функцію в області економіки міг би взяти на себе створений "Інститут економічного моніторингу народного господарської політики і розвитку України".

Але для вирішення цієї проблеми необхідна розробка принципово нової концепції підготовки фахівців-економістів в Україні.

Необхідно усвідомити на державному рівні те, що настав час виховувати підрастаюче покоління українських економістів не в згубній традиції, коли економіст не є ключовою фігурою на підприємстві, а в гармонійному співіснуванні фахівця-економіста в структурі кожного підприємства, яке виробляє товари для українського споживача і на експорт, шанобливому ставленні до цього фахівця, у психологічній готовності керівництва враховувати його пропозиції.

Недостатній рівень використання фахівців-економістів і взагалі економічної еліти суспільства у виробництві можна пояснити рядом чинників: багаторічне руйнування існуючих підприємств та інших національних багатств України через настійне впровадження у виробництво планових показників; недооцінка економічних знань у системі освіти, слабке матеріально-технічне і методичне забезпечення навчально-виховного процесу підготовки економістів, недооцінка емоційного фактора в формуванні потрібного ставлення на виробництві до економіки та ін. Названі далеко неповні недоліки посилюються недостатньою розробленістю сучасних методологічних основ, змісту та завдань економічної освіти. Створення її цілісної концепції як системи погля-

дів на взаємозв'язки людини, суспільства і економічних знань є важливим завданням сучасності.

Пропонована нами концепція базується на широко визнаній у всьому світі ідеї сталого розвитку, що забезпечує задоволення потреб людського суспільства за умов збереження здатності економіки країни до самовідновлення.

Мета економічної освіти впливає з сучасного розуміння її суті, визначеної колективними зусиллями фахівців-економістів багатьох країн світу, рекомендаціями міжнародних форумів з проблем економіки, специфіки розвитку та потреб нашої держави на сучасному соціально-економічному етапі становлення.

Основною метою освіти в галузі економіки є формування економічної культури особистості як форми регуляції взаємодії людини з економічним обґрунтуванням виробів і послуг, які вона використовує для забезпечення своїх матеріальних і духовних потреб.

Економічна культура характеризується:

- наявністю світоглядних цінностей орієнтації індивідуума щодо економіки;
- різнобічними глибокими знаннями з економіки (математичними, технічними, соціальними, організаційними, технологічними та ін.);
- набуттям умінь і досвіду вирішування проблем економіки (насамперед, на місцевому і локальному рівнях – цех, завод, виробництво);
- економічним стилем мислення і відповідальним ставленням до економічних проблем і здоров'я людини;
- безпосередньою участю в економічному обґрунтуванні організаційно-технологічних, соціальних та інших аспектів продукції;
- передбаченням можливих негативних наслідків при невірному економічному обґрунтуванні процесів як на здоров'я людини, так і на навколишнє середовище.

Економічна культура виявляється у свідомості, мисленні, поведінці особистості.

Мета економічної освіти досягається поетапно, шляхом вирішення таких освітніх та виховних завдань:

- виховання розуміння сучасних проблем економічної освіти і усвідомлення їх актуальності для всього людства, своєї країни, свого регіону, області, району, міста, села;
- розвиток особистої відповідальності за стан економічної освіти на національному і глобальному рівнях;
- засвоєння кращих досягнень загальнолюдських і національної еко-

номіки, розуміння багатогранної цінності економічної освіти;

- оволодіння науковими знаннями про взаємозв'язок у системі "Людина – суспільство – економіка", формування знань і умінь дослідницького характеру, спрямованих на розвиток творчої і ділової активності при розв'язанні проблем економічного обґрунтування створення продукції і життєвих ситуацій;
- сприяння набуттю наступних знань і особисті переконання, щоб виключати можливість лицемірства щодо економічної освіти; розвиток потреби в спілкуванні з нею та її покращення;
- розвиток вміння приймати відповідальні рішення з проблем економічної освіти, оволодіння нормами економічно грамотної поведінки;
- засвоєння державно-національних традицій у взаємозв'язках людей з мистецтвом, проблемами економіки, кращих досягнень світової практики;
- виховання постійної турботи про власне здоров'я та вироблення навичок його збереження шляхом використання ефективного економічного обґрунтування на виробництво продукції і надання послуг;
- залучення підростаючого покоління до активної економічної діяльності на основі набуття знань і ціннісних орієнтацій.

На міжнародному рівні економічна освіта розглядається як безперервний процес, що охоплює всі вікові соціальні й професійні групи населення. Основоположне значення мають такі її *принципи*:

- неперервність, системність і систематичність, що забезпечують організаційні умови формування економічної культури особистості, наступність між окремими ланками освіти;
- виховання розуміння цілісності, єдності системи економічної освіти, нерозривного зв'язку її компонентів, взаємообумовленість технологічних, технічних, організаційних і суспільних процесів. Істотну роль в реалізації цього принципу відіграє вчення про людину, суспільство, виробництво, безпеку життєдіяльності, культуру, національну самосвідомість;
- міждисциплінарний підхід до формування економічних знань, що передбачає не механічне включення різнобічних знань економічного спрямування у зміст різних предметів, а їх логічне підпорядкування основній меті економічної освіти;
- висвітлення економічних проблем на глобальному, національному і регіональному рівнях, що передбачає ознайомлення із загальними і локальними проблемами економічної освіти, а також активна участь у розв'язанні економічних проблем на кожному робочому місці, при

створенні кожного предмета або виконанні послуг. Можна виразити цей принцип економіки так: "Мислити глобально – діяти локально";
 ➤ спрямованість навчання на розвиток ціннісно-мотиваційної сфери особистості, традиційних зв'язків з усіма напрямками економічної діяльності.

Цей принцип в економічній науці можна передати формулою "Відчувай, спостерігай, узагальнюй, дій". Поряд з високою фаховою компетентністю економіста увага повинна акцентуватися на формуванні загальнолюдських цінностей, оціночно-критичного мислення, емоційно-економічного сприйняття виробничої діяльності, засвоєнні правових норм поведінки.

Економічна освіта передбачає удосконалення внутрішнього світу людини на засадах почуття людської гідності, гуманізму, взаємодопомоги, виховання альтруїстичних якостей. Економічна освіта розвивається з урахуванням традиційної економічної культури, але не у вузьконаціональному, а в планетарному аспекті, через усвідомлення себе як частки макросвіту, його економічної діяльності, зв'язаної з ним численними нерозривними зв'язками.

Отже, мета, завдання і принципи положення концепції економічної освіти в Україні спрямовані на різнобічну підготовку підростаючого покоління, яке зможе вирішувати проблеми створення матеріального і духовного світу для людини (економічно обґрунтованої продукції і послуг) на основі наукових знань, здорового глузду й набуття досвіду, керуючись національними гуманістичними ідеалами та традиціями господарювання.

Зміст базової економічної освіти та організація навчально-виховного процесу. Зміст є одним з компонентів, що забезпечує досягнення навчально-виховної мети.

Зміст економічної освіти передбачає розробку системи наукових знань (уявлень, понять, закономірностей), що відображають філософські, організаційні, природно-наукові, соціально-економічні, технічні, правові й морально-етичні аспекти створення продукції і надання послуг населенню, а також розвиток цієї системи.

Знання як елемент економічної освіти включають пізнавальні й діяльні компоненти навчання. Пізнавальні компоненти передбачають не тільки систему фінансових, технологічних, технічних, економічних і правових знань, а й визначають внутрішню культуру підростаючого покоління, формують готовність до свідомої діяльності щодо гармонізації стосунків "Людина-суспільство-економіка".

До інтелектуальних компонентів належить:

- уміння мислити, тобто здійснювати такі розумові операції, як аналіз, синтез, абстрагування, класифікація даних, наукове прогнозування. На цій основі виробляється уміння приймати економічно доцільне рішення, формуються дослідницькі навички; практичні вміння, спрямовані, перш за все, на дотримання при створенні продукції і наданні послуг економічного обґрунтування рішень, які відповідають фінансовим, ергономічним, технічним і правовим вимогам, направленим на виконання потреб людей, які будуть використовувати цю продукцію і користуватися послугами;

- загальнонавчальні вміння, спрямовані на формування вміння навчатися, підвищувати економічно-конструкторську, естетичну, технічну, технологічну, фінансову, соціально-політичну, правову та іншу, що стосується процесу створення продукції і системи послуг, компетентність, працювати з літературними джерелами, аудіовізуальними засобами, складати плани, програми, проекти, здійснювати самоосвіту, працювати як індивідуально, так і в колективі, дбаючи при цьому про своє здоров'я, а також створювати мікроклімат взаєморозуміння, взаємоповаги, терпимості в колективі.

Водночас зміст економічної освіти орієнтований на загальнолюдські цінності, ідеї гуманізму, демократії, удосконалення самої людини.

Зміст економічної освіти повинен розкриватися поступово:

1. Витоки економічних знань (наприклад, М.Азаров "Початкові знання податкової освіти") повинні брати свій початок у дошкільному віці, коли діти вперше знайомляться з елементами економіки. Враховуючи надзвичайну емоційну чутливість малят, перевага надається емоційно-естетичному сприйманню економічних знань, розвитку інтелектуальних (дорого, дешево) гуманістично спрямованих почуттів у ставленні до економіки взагалі і до реальних економічних знань зокрема (як складається ціна зошита, олівця, парти, комп'ютера і т.д.).

Підвалини свідомості про економічну доцільність – це елементи знання вартості й бережливості навколишнього оточення, предметів, послуг та ін.:

- орієнтування в найближчому оточенні;
- усвідомлення життєво необхідних потреб в економічному обґрунтуванні продукції та послуг (дитячі меблі, іграшки, атракціони, дитячий посуд, дитячий одяг і все те, що оточує дитину як у дитячому садку, яслах, так і вдома);
- ознайомлення з елементарними відомостями про зв'язок економічних розрахунків з життям людини і значення економіки для людини.

Пізнання дітьми економічно доцільного відбувається під час ак-

тивної діяльності, коли вони оволодівають умінням бережливого ставлення до предметів, що їх оточують, збереження і створення умов для їх нормального використання та збереження.

Під керівництвом батьків і педагогів розвиваються притаманні дітям любов до раціонального використання своїх і державних речей, оцінки їх вартості (всі діти люблять і повинні бережливо відноситися до всього, що створено людьми), виховуються співпереживання, що є необхідною основою формування особистості.

2. Загальна середня освіта, до якої також відноситься ліцей ХНАМГ, спрямовується на те, щоб випускники основної школи здобули базовий рівень економічної освіти, оволоділи такими елементами економіки, які б дали змогу використовувати їх на своєму життєвому шляху:

- знання про взаємозв'язки між компонентами економічних знань і людською діяльністю потрібне, щоб ліцеїст знав, що він учить дисципліни не абстрактно, а що вони потрібні йому для створення того економічно доцільного предметно-просторового середовища, яке його оточує;

- навички здорового способу життя та бережливого ставлення до економічних параметрів предметно-просторового середовища, в якому він мешкає.

Економічна освіта в ліцеї вимагає також виховання почуття власної відповідальності за економіку предметно-просторового середовища, свідомого ставлення до її економічних параметрів на основі розуміння її різнобічної цінності.

Зміст економічної освіти в ліцеї структурується за блочно-модульним принципом і відображає напрям сучасної економіки, яку можна подати такими компонентами [1]:

- *мотиви* – економічні інтереси, мета (економічна спрямованість особистості); інтерес до економіки народного господарства (економічна допитливість); інтерес до економічної діяльності, потреба в засвоєнні досвіду суспільно-політичної діяльності у сфері виробництва (організаторський нахил);
- *економічні знання* – основи економічної теорії, засади демократичних поглядів на явища економічного життя; економічна стратегія держави у сфері виробництва на сучасному етапі; історія розвитку економічних поглядів і економічних відносин; економіка своєї країни та інших держав; економіка району і базового підприємства (завод, фабрика); економічні переконання, світогляд та ін.;
- *наукове економічне мислення* покликане діалектично оцінювати

соціально-економічні події і суб'єктів, які беруть у них участь; широко аналізувати причини соціально-економічних явищ; всебічно оцінювати економічну ситуацію і знаходити оптимальні рішення; аналізувати і синтезувати економічну інформацію; сприяти адекватному оцінюванню подій соціально-економічного життя;

- *суспільно-економічна активність* – це розуміння і підтримка економічної політики України; пропаганда економічних знань; участь у виробничо-економічному житті навчального закладу і базового господарства; оволодіння практичними навичками економічної діяльності у сфері виробництва; формування потреб економічного аналізу, навичок бережливості та економії; опанування основ наукової організації праці;
- економічний самоконтроль – уміння поєднувати особисті й суспільні економічні інтереси, порівнювати рівень задоволення своїх потреб з економічними та матеріальними можливостями.

Слід відзначити існування своєрідної моделі економічної культури. Але не можна вимагати, щоб старшокласник володів усіма перерахованими характеристиками в їх повному "асортименті". Завдання виховання полягає в тому, щоб виробити в учнів систему економічної орієнтації і нахилів, які сукупно проєктують реальну готовність до практичної діяльності. Одночасно з цим формується свідоме ставлення до вибору професії, розвиваються здібності до обраного виду праці, виховується шанобливе ставлення до державної і приватної власності.

Економічні знання мають відбивати нові економічні явища в житті нашої держави, ті економічні поняття, терміни, що входять в обіг останнім часом, наприклад приватизація, маркетинг, брокер, бартерні операції, стратегічний інвестор, що характеризують реформування банківської справи, розвиток прямих міжнародних контактів та інші зміни в економічних зв'язках і відносинах. Більше уваги треба приділяти формуванню вмінь, особливо навичок економічного аналізу, розрахунку. Це вимагає від навчальних занять виконання пізнавально-практичних завдань з їх методичним забезпеченням, дослідницькими вправами соціологічного характеру, систематизацією статистичного матеріалу. Вміння проводити економічні операції закладається не тільки на уроках математики, географії, а й у трудовій діяльності учнів. Досвід творчого економічного підходу вони можуть отримати в шкільних майстернях, шкільних кооперативах, орендних бригадах та інших трудових об'єднаннях.

Жодне завдання економічної освіти і виховання не може реалізуватись у відриві від трудової діяльності. Йдеться про справжнє, а не

формальне включення учнів у виробничі відносини для того, щоб вони здобували життєві уявлення про працю, її характер, трудову дисципліну, зарплату, вчилися цінувати трудову гривню.

У майбутньому потрібно розвивати творчі здібності учнів для розв'язання найважливіших проблем, насамперед: демонтажу державної власності і пошуку нових її форм; розширення і поглиблення господарсько-розрахункової організації праці; переходу від системи "виробництво - розподіл - обмін і споживання", де перевага належить виробництву, до системи "споживання-обмін-виробництво", що зумовлює перевагу задоволення потреб трудящих, її соціальну спрямованість; розширення форм стимулювання робітників, які беруть участь у заходах науково-технічного прогресу. За такого підходу цілеспрямованість економічного виховання орієнтується на участь у підвищенні ефективності виробництва і повніше використання економічних законів у розвитку виробничих сил.

Новий тип економічного мислення передбачає здатність людини мислити категоріями передової економічної науки, керуватися об'єктивними законами і нормами загальнолюдської моралі, вміння оперувати економічними знаннями для прийняття оптимальних господарських рішень. Сучасне мислення має бути гнучким і динамічним, здатним враховувати нові умови життя і мінливість змісту економічної діяльності. Таке мислення буде виховувати людину економічного гарту, адекватну ринковим відносинам [4].

Готовність до економічної діяльності як складне структурне утворення включає такі основні компоненти [6]: економічні потреби та інтереси; економічну загальноосвітню підготовку; економічно усвідомлене ставлення до праці, її наслідків та природного середовища, до факторів часу.

У сфері економічних потреб і інтересів як компонентів спрямованості особистості в умовах ринку акцент зміщується на визначальну роль інтересів людини в отриманні прибутку. Власний інтерес, як уже зазначалося, виступає мотивом економічної діяльності. На сучасному етапі розвитку суспільства постає важлива проблема управління інтересами та через інтереси, переходу до економічних методів управління. Витоки розв'язання цієї проблеми лежать у загальноосвітній і професійній школі, де доцільно запроваджувати прогресивні форми організації праці, привчати учнів до маркетингу, менеджменту, схвалювати індивідуальне підприємництво.

Економічна загальноосвітня підготовка (система економічних знань, умінь, навичок, звичок), що входить у структуру досвіду особистості за нових економічних відносин, спирається на теорію ринкової

економіки, яка зумовлює у змісті знань особливості конкретної економіки, організації виробництва та наукової організації праці. Усе це передбачає зміну загальної політехнічної освіти в загальноосвітній та професійній школі.

Шкільний етап, куди відноситься і наш ліцей при ХНАМГ – дуже важлива ланка безперервної економічної освіти. Він ґрунтується на позитивному емоційному досвіді спілкування з елементами економіки просторово-предметного середовища, розвиваючи початкові уявлення про економіку, закладені у дошкільний період. Водночас шкільна економічна освіта є базою для її подальшого розвитку і поглиблення.

3. Економічна освіта учнів навчально-виховних закладів різного рівня акредитації полягає в опануванні спеціальними фаховими знаннями про економічні закономірності та вмінням їх застосування відповідно до напрямку майбутньої трудової діяльності.

Зміст економічної освіти для цієї ланки орієнтований:

- на формування цілісних уявлень про економіку предметно-просторового середовища і його елементів, про предметно-просторову перетворюючу роль виробничої діяльності;

- набуття професійних знань щодо шляхів запобігання негативним впливам певних видів економічної діяльності на предметно-просторове середовище і здоров'я людини;

- формування професійних економіко-фінансових вмінь, а також навичок збереження власного здоров'я всього людства.

Найвищим ступенем підготовки спеціаліста економіста слід вважати якісне засвоєння ним всього об'єкту знань відповідно до програми, уміння самостійно аналізувати і моделювати типові економічні ситуації в мікро- і макропредметно-просторовому середовищі з орієнтацією на керування останніми, якісно виконувати нескладні комплексні економічні експертизи, приймати рішення на перспективу, виконувати економічну паспортизацію об'єктів.

Умови реалізації концепції. Успішна реалізація концепції можлива за наявності відповідних організаційних та методичних умов.

Економічна освіта повинна охоплювати всі категорії населення, її треба розглядати як один з найважливіших важелів ставлення людства до предметно-просторового середовища, де воно проживає.

Важливим фактором економічної освіти та виховання є відродження діяльності українських підприємств, у тому числі через залучення іноземних інвесторів.

З найважливіших факторів підвищення ефективності економічної освіти в Україні визначимо такі [9]:

- гуманізація навчально-виховного процесу з підготовки фахів-

ців-економістів на всіх ланках багатоступеневої освіти на міждисциплінарній та внутрішньодисциплінарній основі;

- комплексне навчально-методичне, матеріально-технічне забезпечення економічної освіти, в тому числі впровадження нових педагогічних, інформаційних технологій, розширення безпосередніх контактів з виробництвом у всіх галузях людської діяльності;

- розгортання наукової за змістом, педагогічне обґрунтованої системи неформальної економічної освіти та виховання через телебачення, радіо, кіно тощо;

- забезпечення взаємодії між державними структурами і громадським об'єднанням економічного спрямування;

- ефективне управління навчальними ресурсами на засадах запровадження чітких стандартів для бакалаврських програм і програм магістра ділового адміністрування, які повинні відповідати міжнародним стандартам економічної і бізнес-освіти і ґрунтуватися на них;

- ефективний менеджмент найбільш цінного активу навчального закладу – його людських ресурсів, особливо професорсько-викладацького складу на базі умов найму, оцінки, винагороди;

- здійснення політики менеджменту студентів після зарахування, протягом повного виконання завдань навчальних курсів та виробничої практики і аж до консультацій з профорієнтації, працевлаштування і вступу до асоціації колишніх випускників;

- проведення наукових та методологічних досліджень для покращення методів навчання, що сприятиме розробці навчальних матеріалів (підручників, ситуаційних вправ, відеокасет та ігор);

- використання переваг сучасних викладацьких технологій: дистанційне навчання та Інтернет, мультимедійні навчальні матеріали з розміщенням останніх у локальній мережі навчального закладу і на лазерних дисках;

- підвищення відповідальності студентів за професійну кар'єру;

- розуміння громадськістю важливості економічної освіти, що сприятиме вирішенню соціально-економічних проблем та забезпечить рух до створення стійкого економічного розвитку і громадського суспільства;

- розробка стратегії іноземної допомоги у сферу підготовки персоналу та створення інституційних можливостей;

- розвиток партнерства з бізнес-школами України та Консорціумом з удосконалення менеджмент-освіти в Україні (СЕЦМЕ);

- ефективне управління студентами як зацікавленою стороною економічної освіти: підтримка партнерських стосунків між студентами

і викладачами; консультації з подальшої трудової діяльності; пропозиції щодо стажування і проходження практикуму на підприємствах; запровадження мотиваційних схем для заохочення високоякісної роботи студентів; створення офісу працевлаштування;

- зближення загальноосвітніх закладів, ліцеїв з бізнес-спільнотою як зацікавленою стороною економічної освіти: програми післядипломної освіти і спеціалізовані навчальні програми; надання послуг з консалтингу; запрошення бізнесменів, керівників, адміністраторів та консультантів до участі у навчальному процесі як співвикладачів; комерційні контракти;

- ефективний зв'язок з органами місцевого й регіональному самоврядування як з клієнтами і тими, від кого потрібно розраховувати на підтримку;

- створення системи для розвитку професійної майстерності і удосконалення викладачів та персоналу: програми професійного розвитку; підтримка наукових досліджень та контактів з бізнес-спільнотою; прозорі критерії і порядок моніторингу та оцінки викладачів, включаючи оцінку студентів;

- розробка чіткої заявки про довгострокові стратегії на основі SWOT-аналізу та стратегічних цілей як керівний принцип для адміністраторів, викладачів і студентів;

- просування керівництвом ліцеїв концепції економічної освіти і активна участь в діяльності недержавних організацій;

- створення асоціації ліцеїв з розвитку економічної освіти для обміну інформацією, покращення бачення сектора освіти, ефективнішого співробітництва з урядом, місцевими органами влади, заощадження коштів через спільні дії і створення експертного комітету для оцінки програм;

- організація розвинутої системи підготовчих відділень та філій ліцеїв у регіонах України з економічної освіти;

- створення незалежних "мозкових центрів" з економічної освіти України.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що удосконалення безперервної економічної освіти і виховання учнів, студентів усіх навчальних закладів України (від початкових шкіл до всесвітньо відомих українських університетів і академій) при новому господарюванні [10], можна досягти при виконанні таких умов:

- переорієнтація системи всього суспільного виховання і економічного, зокрема, на підготовку молоді до ринкових відносин;
- вироблення нового методологічного підходу до змісту загально-

політехнічної і професійної освіти у всіх навчальних закладах України незалежно від рівня акредитації як і до змісту економічної освіти на основі нової економічної свідомості;

- коригування завдань економічної освіти і виховання учнів всіх рівнів навчання відповідно до нового соціального замовлення, виходячи з соціально-політичного і економічного стану України;

- диференціація економічної освіти в загальноосвітній і професійній школі: виділення базового компонента і поглиблення вивчення за рядом галузей;

- удосконалення внутрішньонавчального управління економічним вихованням учнів;

- упровадження активних форм і методів економічної підготовки учнів у процесі суспільнокорисної праці, позакласної (позааудиторної) і позашкільної (позавузівської) роботи учнів, на виробничих переддипломних практиках, заснованих на застосуванні знань, умінь і навичок у галузі інформатики та електронно-обчислювальної техніки;

- розширення і удосконалення інфраструктури передової і економічної підготовки учнів у світлі ринкових відносин, активне залучення студентської і шкільної молоді до різноманітної економічної діяльності, розширення кола їхніх економічних відносин за наявності ефективного педагогічного управління;

- забезпечення учнів новими підручниками з основ економічних знань, а також з спеціальних економічних знань для ВНЗ, педагогів – методичними посібниками з економічної освіти і виховання, навчального процесу – пакетами програм для ЕОТ та іншими дидактичними матеріалами;

- організація в перехідний період навчання основ ринкової економіки учнів-випускників, педагогів, батьків.

У ліцеї Харківської національної академії міського господарства цій важливій справі приділяється велика увага – проводяться роботи по вивченню основ економічних знань.

Зрозуміло, викладені тут положення не можуть претендувати на повне висвітлення такої важливої проблеми, як формування безперервної якісної економічної освіти в Україні за сучасних умов і перспективні напрямки її удосконалення. Ми усвідомлюємо, що шлях реалізації цієї ідеї є складним і вимагає значних засобів і часу, однак це звичайний шлях матеріалізації наукових ідей і разом з тим природний шлях науково-економічного прогресу [11].

Фахівці, розглядаючи проблеми, порушені в цій роботі, можуть не погодитися з викладеними положеннями, мати іншу точку зору, але в науковій дискусії разом можна знайти істину [9-11].

- 1.Шпак О. Соціально-педагогічна проблема: економічна освіта учнівської молоді // Освіта і управління. Т. 2. – 1998. – № 3. – С.110-118.
- 2.Злупко С.М. Економічна думка України. – Львів, 1992. – 36 с.
- 3.Кравчук О.М. Економічна підготовка студентів математичного факультету: Автор дис. ... канд. техн. наук. – Івано-Франківськ, 1998. – 26 с.
- 4.Ласкавий А.О. Теорія і практика формування основ ринкової економіки. – К., 1994. – 112 с.
- 5.Шпак О.Т., Падалка О.С., Шепотько В.П. Учителю про економічне виховання учнів: питання генезису і компетентності. – К., 1998. – 86 с.
- 6.Розов В.К. Методика экономического воспитания школьников. – М., 1995. – 34 с.
- 7.Шемякин Б.П. Экономическое воспитание школьников: Вопросы теории и практики. – М., 1986. – 218 с.
- 8.Мочерний С.В. Основы економічних знань: Запитання і відповіді. – К., 1996. – 192 с.
- 9.Розбудова менеджмент-освіти в Україні. Програма дій. Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні. – К., 2001. – 78 с.
- 10.Шутенко Л.М., Стадник Г.В., Соловйов О.В., Торкатюк В.І., Нохріна Л.А. Концептуальні проблеми формування безперервної економічної освіти в Україні за сучасних умов і перспективні напрямки її вдосконалення // Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб. Вып.40. – К.: Техніка, 2002. – С.146-164.
11. Шутенко Л.М., Стадник Г.В., Торкатюк В.І. Проблеми і перспективні напрямки вдосконалення підготовки фахівців-економістів для будівельної галузі // Тези доповідей Всеукр. наук.-метод. конф. „Проблеми підготовки фахівців для будівельної галузі”. – К.: КНУБА, 2002. – С.76.

Отримано 09.08.2005

УДК 332.8 : 37.048

А.Е.АЧКАСОВ, д-р екон. наук, Е.М.ГЕЛЕВЕРЯ
Харьковская национальная академия городского хозяйства

НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПОДГОТОВКИ ЭКОНОМИСТОВ ДЛЯ ПРЕДПРИЯТИЙ ЖИЛИЩНО-КОММУНАЛЬНОГО ХОЗЯЙСТВА

Проведено исследование исторически сложившейся системы подготовки кадров для предприятий жилищно-коммунальной сферы. Обозначена специфика работы профессорско-преподавательского состава в условиях существующей территориальной организации подготовки и переподготовки специалистов. Определены приоритетные направления развития деятельности по подготовке кадров для предприятий жилищно-коммунального хозяйства Украины.

Успехи в развитии предприятий жилищно-коммунального хозяйства обеспечиваются не только укреплением их материально-технической базы, оптимизацией тарифной политики, введением ресурсосберегающих технологий, но и организационными мероприятиями в вопросах подготовки кадров, а также расширением научно-исследовательской работы. При этом следует иметь в виду, что, нахо-